

Työ- ja elinkeinoministeriölle

AI FI 35/2022

17.5.2022

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO

Hietaniemenkatu 7 A

00100 Helsinki

P: 09 8562 0600

E: amnesty@amnesty.fi

W: amnesty.fi

Lausunto Suomen kansallisen ilmasto- ja energiastrategian luonnoksesta

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa ihmisoikeuksien puolesta.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen ja nielujen kasvattaminen

Amnesty katsoo, että ilmastonmuutosta tulee hillitä ensisijaisesti päästövähennyksin. Kaiken ilmasto- ja energiapolitiikan tulee olla ihmisoikeusperustaista ja noudattaa oikeudenmukaisen siirtymän periaatteita. Joustokeinoja päästökauppa-, taakanjako- ja maankäyttösektorien välillä ei tule käyttää päästövähennystavoitteiden saavuttamisessa, vaan päästöjä on vähennettävä kaikilla sektoreilla kansallisten tavoitteiden ja uudistettavien EU-velvoitteiden mukaisesti. Suomen ei myöskään tule pyrkiä lisäämään sektorien välisiä joustokeinoja tai niiden hyödyntämisen mahdollisuuksia. Amnesty yhtyy Suomen luonnonsuojeluliiton lausuntoon, että päästövähennyksiä tulee toteuttaa yhtäläisesti taakanjakosektorilla ja päästökaupasektorilla.

Teollisuuden päästövähennyksiin tulee pyrkiä myös normatiivisen ohjauksen ja verotuksen keinoin, teollisuudenalojen laatimien vähähiilitiekarttojen lisäksi.

Uusiutuvan energian edistäminen

Fossiilisista energianlähteistä irtautuminen kaikessa energiantuotannossa on ratkaisevan tärkeää ilmastotavoitteiden saavuttamisen kannalta. Amnesty pitää tervetulleena toimia uusiutuvan energiantuotannon edistämiseksi. Tuulivoiman tuotannon lisäämisessä tulee kuitenkin huomioida tarkasti saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana ja varmistaa laissa säädettyjen ennakkoneuvottelujen käyminen todellisina neuvotteluina. Saamelaisten kotiseutualueella ei tule toteuttaa hankkeita ilman ennakkosuostumusta (free, prior and informed consent).

Lämmityksessä on ensisijaisesti edistettävä polttoon perustamattomien teknologioiden käyttöönottoa ja hukkalämpöjen hyödyntämistä. Bioenergian hyödyntäminen ei saa vaarantaa luonnon monimuotoisuutta, metsien hiilinieluja tai muiden ympäristötavoitteiden toteutumista.

Energiatehokkuuden edistäminen

Energiatehokkuuden parantamisen ja ennen kaikkea energian säästön on oltava politiikkatoimien keskiössä kaikilla sektoreilla. Amnesty katsoo Suomen luonnonsuojeluliiton tavoin energian säästöön kiinnitetyn aivan liian vähän, jos lainkaan, huomiota. Energianeuvontaan on tärkeää osoittaa riittävät resurssit kuluttajien yhdenvertaisten tiedonsaantimahdollisuuksien ja tehokkaiden energiatehokkuustoimien takeeksi. Liikenteen energiatehokkuuden parantamiseksi on tärkeää vahvistaa sujuvan, saavutettavan ja turvallisen joukkoliikenteen toimintaedellytyksiä.

Energian toimitus- ja huoltovarmuus

Toimitus- ja huoltovarma energijärjestelmä on yhteiskunnan perustoimintojen ja ihmisten kotien lämpenemisen kannalta ensiarvoisen tärkeä. Siihen tulee kuitenkin pyrkiä uusiutuviin ja päästöttömiin energianlähteisiin nojaten.

Turpeen energiakäyttö on ollut tervetulleessa laskusuunnassa. Oikeudenmukaisen siirtymän näkökulmasta on kyseenalaista väliaikaisesti tukea auringonlaskun alan toimintaa, kun on selkeää, että turpeen ja muiden fossiilisten polttoaineiden käytöstä tulee luopua mahdollisimman nopeasti.

Energiamarkkinoiden kehittäminen

Amnesty pitää myönteisenä pyrkimyksiä sähkön siirtohintojen kohtuullistamiseen ja yhden laskun mallin mahdollistamiseen. Yhden laskun malli helpottaa ja selkeyttää kuluttajien tiedonsaantia kodin energian todellisista kustannuksista.

Myönteistä on myös kotitalouksille suunnattu valtion lainantakausmalli ilmastoystävällisten investointien tueksi. Tämän vastinparina ilmastoystävällisten hankintatukien, kuten öljylämmityksen korvaamisen tukien, hakijan tulotason mukaan porrastamisen tulisi olla mahdollista oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamiseksi. Pienituloisille voisi olla tarpeen mahdollistaa korkeampi hankintatuki, sillä nykyinen tasatukimalli valtion lainantakaukseenkaan yhdistettynä ei välttämättä mahdollista ilmastokestävien investointien tekemistä pienituloisimmille kotitalouksille. Tärkeää on myös strategian mukaisesti selvittää energiaköyhyyden tilannetta Suomessa. (s. 33)

Strategialuonnoksessa todetaan hukkalämpöjen hyödyntämiseen kaukolämmön tuotannossa liittyvän merkittäviä mahdollisuuksia (mm. s. 37). Näiden mahdollisuuksien käyttöönottoa tulee resursoida niin, että ne voidaan hyödyntää täysimääräisesti ripeällä aikataululla.

Tutkimus, innovointi ja kilpailukyky

Amnesty pitää hyvänä strategian tavoitetta vahvistaa energia-alan tasa-arvoa koulutuksessa, uralla etenemisessä ja palkkauksessa (s. 39). Equal by 30 -kampanjan tavoitevuosi näiden asioiden toteutumiselle vuoteen 2030 mennessä on liian myöhään. Suomen tulee pyrkiä tavoitteisiin huomattavasti nopeammin.

Verotus

Päästöperustainen verotus on tärkeä hiilen hinnoittelumekanismi ja oikeudenmukaisen vihreän siirtymän ohjauskeino. Mekanismia tulee käyttää nykyistä tehokkaammin ja saastuttaja maksaa -periaatteen mukaisesti. Samanaikaisesti tulee huolehtia siitä, etteivät taloudelliset vaikutukset pienituloisille käy kohtuuttoman koviksi. Keskeistä on luopua fossiilisten energialähteiden käytön tuista, mukaan lukien niihin kohdistuvista veroeduista.

Ilmastomuutokseen sopeutumisen vahvistaminen

Amnesty pitää tärkeänä Suomen kansallisen ilmastomuutokseen sopeutussuunnitelman osallistavaa valmistelua ja ripeää loppuun saattamista.

EU-vaikuttaminen

Kuten strategialuonnoksessa todetaan, EU:n ilmastotavoitteiden on oltava linjassa Pariisin sopimuksen tavoitteiden kanssa (s. 43). Tämän tavoitetilan saavuttamiseksi EU:n on vähennettävä päästöjään enemmän kuin vähintään 55 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Suomen on toimittava aktiivisesti kunnianhimoisen, ihmisoikeusperustaisen ilmastopolitiikan puolesta EU:ssa ja pidettävä päästövähennykset ensisijaisena keinona ilmastotavoitteiden täyttämässä. Suomen ei tule toimia joustomahdollisuuksien lisäämiseksi unionin ilmastopolitiikassa. Oikeudenmukaisen siirtymän edistämisen on oltava vahvasti mukana myös EU:n ilmastotoimissa, myös kansainvälisen ilmastorahoituksen kautta.

Ilmastotavoitteiden saavuttaminen

Eduskunnan käsittelyssä olevan uudistetun ilmastolain mukaan Suomi tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä sekä vähintään 60 prosentin päästövähennyksiä vuoteen 2030 mennessä, vähintään 80 prosentin päästövähennyksiä vuoteen 2040 mennessä ja 90-95 prosentin päästövähennyksiä vuoteen 2050 mennessä. Amnesty katsoo, että Suomen tulee saavuttaa ilmastolain tavoitteet esitettyä nopeammin.

Ilmasto- ja energiastrategialuonnoksessa todetaan tavoitteiden saavuttamiseen liittyvän monenlaisia epävarmuuksia. Vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitteeseen liittyy luonnoksen mukaan monenlaisia positiivisia ja negatiivisia epävarmuuksia, jotka riippuvat jopa yksittäisillä teollisuusinvestoinneilla saavutettavista merkittävistä muutoksista (Raahan terästehtaan masuunien käytöstä poistaminen, s. 45-46). Vuoteen 2040 asti päästökilun todetaan kasvavan ja vuoden 2050 tavoitteenkin saavutettavuus riippuu paljolti uusien teknologioiden, kuten hiilenkaappauksen ja varastoinnin, käytettävyydestä (s. 46).

Amnestyn mukaan päästövähennystavoitteiden saavuttaminen ei saa olla riippuvaista päästöjä ns. piipun päästä vähentävistä teknologioista eikä erilaisten sektorien välisten joustokeinojen hyödyntämisestä. Hallituksen tulee valmistella kattava määrä lisäisiä toimia, joilla varmistetaan tavoitteiden ilmastolaissa aikataulutettua nopeampi saavuttaminen epävarmuuksista huolimatta, oikeudenmukaisen vihreän siirtymän periaatteiden mukaisesti.

Kansantalousvaikutukset

Strategialuonnoksessa todetaan ilmastopolitiikan vaikuttavan usein eri tavoin työllisyyteen, kotitalouksiin ja alueisiin. Vaikutuksia eri alojen työllisyyteen on pyrittävä tasaamaan muun muassa tarjoamalla mahdollisuuksia uudelleen koulutautumiseen, ennakoivalla koulutuspolitiikalla ja siirtymäturvaa edistävällä sosiaaliturvalla.

Luonnoksessa todetaan ilmastotoimien aiheuttaman hinnannousun kohdistuvan suhteellisesti eniten keski- ja suurituloisiin kotitalouksiin (s. 55). Energian, liikkumisen ja muiden hyödykkeiden hintojen nousu voi kuitenkin kohdistua kipeimmin pienituloisiin. Tässä yhteydessä Amnesty korostaa, että perusturvan taso on jo tällä hetkellä Suomen ihmisoikeusvelvoitteisiin nähden riittämättömällä tasolla¹. Amnestyn mielestä ilmastopolitiikan talousvaikutuksia on tärkeää tasata, niin etteivät ne lisää eriarvoisuutta yhteiskunnassa.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutukset

Amnesty pitää myönteisenä, että ilmasto- ja energiastrategian sukupuolivaikutuksia on arvioitua sen valmistelun yhteydessä. Strategialuonnoksessa myös tarkastellaan yleisellä tasolla näkökulmia ilmasto- ja energiapolitiikan ja perus- ja ihmisoikeuksien välisistä yhtymäkohdista sekä tuodaan esiin asioita, joita tulisi tarkastella strategian toimien perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia arvioitaessa.

Amnesty painottaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin ottamista osaksi kaiken ilmastoaiheisen lainsäädännön sekä ilmastopolitiikan suunnitelmien ja toimenpideohjelmien valmistelua. Perusoikeuksien ja erilaisten näkökulmien esimerkinomaisen listaamisen sijaan tulee todella arvioida lainsäädännön ja ilmastopolitiikan suunnitelmien vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Ilmasto- ja energiastrategian osalta on nyt erittäin tärkeää varmistaa, että esitettyjen toimien vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin arvioidaan perusteellisesti toimia valmisteltaessa. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulee tehdä toimien valmistelun lisäksi osana niiden toimeenpanoa ja seurantaan sekä jälkikäteen arvioitaessa. Arviointeja on tärkeää tehdä sekä virkatyönä että ulkoisten arvioijien toimesta. Amnesty korostaa haavoittuvien ja marginalisoitujen ihmisten, kuten saamelaisten, lasten ja nuorten, pakolaisten ja pienituloisten aseman huomioimista osana ilmasto- ja energiapolitiikan perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia.

Kunnioitavasti,

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja, Amnesty International Suomen osasto

Lisätietoja antaa: Taru Savolainen, ilmasto- ja ympäristöasiantuntija, Amnesty International Suomen osasto, taru.savolainen@amnesty.fi

¹ https://www.amnesty.fi/uploads/2021/08/perusturvaraportti_31082021.pdf